

Reaktivita x kauzalita

Myšlenka příčinnosti se mi zdála být podezřelá a těžko obhajitelná už v takových 14 – 15 letech, ale vážné argumenty proti ní, tj. proti její platnosti jsem začal shledávat až v průběhu svého studia na filosofické fakultě. Bylo to v době, kdy pojetí kauzality bylo v upadlém marxismus-leninismu považováno prakticky za neotřesitelné dogma. Proto jsem byl v tomto ohledu při psaní disertace poměrně opatrný; měl jsem v textu i tak řadu kritických výhrad vůči tehdy převládajícím názorům. Nicméně i tam jsem – spíše pozitivně a jakoby „podnětně“ zdůrazňoval schopnost „subjektů“ různých úrovní (spolu s novým pojetím termínu „subjekt“) reagovat na okolní skutečnosti, tedy jejich „reaktivitu“. Definitivně jsem se však upevnil v názoru na rozhodující úlohu reaktivity až v době, kdy jsme po víc než 12 let pracoval (byť jen jako knihovník a dokumentátor) v lékařském ústavu, který měl už ve své názvu hned tři vědecké obory, které by nikdy nemohly vystačit s pouhou „příčinností“; byla to epidemiologie, mikrobiologie a imunologie. Ve všech těchto oborech se opakovaně ukazovalo, že infekční agens nikdy nemůže být dostačující a úplnou příčinou ani jednotlivého onemocnění organismu (ať už lidského nebo zvířecího či rostlinného), ani nějakého širšího postižení až epidemie v nějakém kolektivu, ale že vedle sebeaktivnějšího napadení ze strany původce nákazy se jako ještě důležitější a fakticky rozhodující ukazuje schopnost organismu napadeného se bránit a ubránit. Kauzalita přepokládá jednosměrný vliv příčiny na následek; ale snad nikde jinde v přírodních vědách se tato koncepce nevykazuje takovou neschopností vyložit, proč někdy k rozsáhlé nákaze dojde a proč jindy (za jinak velmi obdobných okolností) dojde jen k několika jednotlivým onemocněním. (A ještě dál: proč je patogen třeba už řadu let v organismu přítomen, ale ke skutečnému onemocnění dojde až za dalších mimořádných okolností, kde opět asi hlavní úlohu sehraje oslabení imunity a tím i schopnosti rezistence.) Poté, co se pro mne tato tematika stala myšlenkově, ano filosoficky živou po celou řadu let, musel jsem konec konců dospět k závěru, že myšlenka příčiny, v níž by už byl nějak obsažen následek, je hluboce chybná. Musel mi být jasné, že to není příčina, která je sama schopna vyvolat nějaký následek (a not bene vždy týž), nýbrž že to je naopak údajný „následek“, který z nějaké okolnosti udělá příčinu, a to tím, že na ni určitým způsobem zareaguje.

(Písek, 100417-1.)